

ברכות דף ו'-ז', עניינים שונים

א. שדים ומזיקים

- 1. ברכות, דף ו': "תניא, אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין".**
- 2. רש"י שם: "לראות - כל השדים העומדים לפניו".**
- 3. יד רמ"ה סנהדרין, דף ס"ז: "אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. וכשפים אעפ"י שמלה אחת היא מחוברת היא משתי מלות שכן כשפים כש לשון מכחש פס לשון פמליא ולשון מכחישין כאדם שמכחיש דברי חבירו כענין שם (שבועות מ"ז ב) שני כתי עדים המכחישות זו את זו. ויש לפרש לשון דבר כחוש וחלש כלומר שניתן להם רשות לבטל גזרת פמליא של מעלה שגזר הגזירה טובה לצדיק שאינו גמור שאם נעשו לו כשפים אין אותה גזירה עומדת לו מפני עונותיו ... "בלהטיהם" - אלו מעשה שדים כענין שנאמר את להט החרב המתהפכת משל למלאכים הממונים לשמור את דרך עץ החיים וזיום דומה ללהט החרב לפיכך נקראו השדים להטיהם שדומים למלאכים במקצת. בלטיהם לשון סתר כדכתיב (ש"א י"ח) דברו אל דוד בלט אלו מעשה כשפים שאין נעשין ע"י אחרים והרי הוא דבר נסתר מן הכל. וא"ת אם אין נעשין ע"י שדים האיך נעשין? מרוחות וכוחות הן שנתן הקדוש ברוך הוא באותן דברים מששת ימי בראשית".**
- 4. רמב"ם עבודה כוכבים ומזלות, י"א ט"ז: "ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל".**
- 5. רמב"ן דברים י"ח: "ועתה דע והבן בעניני הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם כאשר הוא מנוסה בחכמת האיצטגנינות, ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכים ושרים שהם נפש להם. והנה הנהגתם מעת היותם עד לעולם ועד, גזירת עליונים אשר שם להם. אבל היה מנפלאותיו העצומות, ששם בכח המנהיגים העליונים דרכי תמורות, וכחות להמיר הנהגת אשר למטה מהם ... וזה סוד הכשפים וכחם שאמרו בהם (חולין ז ב) שהם מכחישים פמליא של מעלה, לומר שהם היפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמליא בצד מהצדדין, ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיונח העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו ... ורבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל, כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים. ורבותינו גם כן יודו בהם".**
- 6. ברכות, דף ו': "רב ביבי בר אבבי עבד הכי חזא ואתק. בעו רבנן רחמי עליה ואתסי".**
- 7. סנהדרין, דף ק"א: "תנו רבנן: סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ומעבירין כלי על גב העין בשבת. אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים - בכלי הניטל, אבל בכלי שאינו ניטל - אסור. ואין שואלין בדבר שדים בשבת. רבי יוסי אומר: אף בחול אסור. אמר רב הונא: (אין) הלכה כרבי יוסי. ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה..."**
- 8. שולחן ערוך יורה דעה, קע"ט ט"ז (וראה בהרחבה בב"י שם): "מעשה שדים, אסור. ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגניבה. הגה: וכיוצא בזה. וע"י השבעה שמשביע אותם ע"י שמות, יש מתירין בכל ענין, (ב"י בשם ר"י ושם בהגה ה"ל), מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום, על כן שומר נפשו ירחק מהם".**
- 9. שו"ת רדב"ז, ג' ת"ה: "שאלה ילמדנו רבינו על ענין השאלה בשדים איזה דרך מותר ואיזה דרך אסור גם כי רבים פרצו גדרה של תורה ומקטרים לשדים ואומרים שאין כוונתם לעבדם אדרבה לכופ אותם ולהכריחם לעשות רצונם אם יש בזה צד היתר כי שמעתי כי קטרו לשד בפני אחד מגדולי הדור ולא מיחה בידם. תשובה אני לא אאמין שנעשה דבר כזה בפני ת"ח ושתק כי המקטר לשדים לחברם ולקבצם חייב מיתה ומיתתו בסקילה אם היו שם עדים והתראה ... ולמדנו דדוקא במקטר לחבר את השדים הוא בכלל בעל אוב אבל המקטר להבריה השדים מעליו נראה דמותר. ואף בזה ירא שמים ימנע עצמו, דמאן מוכח אם הוא להבריה אותם או לחברם ובריה הקטורת אין להוכיח כי יש שמקטרים להם ריח טוב ויש שמקטירים בריח רע ולא גרע מנשים המקטרות את הבית שאוסר הרשב"א ז"ל מפני שנראות כמקטרות לשד. אבל לקטור את הבית בלבונה בזמן הדבר ר"ל כמו שאנו נוהגים מותר דמעשיו מוכיחים עליו ... ולענין שאלה בשדים בלא קיטור יש מחלוקת בפוסקים שהרמ"ה ז"ל כתב דמעשה שדים הרי הוא בכלל מעשה**

כשפים וכן כתבו קצת מהפוסקים. והרא"ש ז"ל כתב דאין מעשה שדים בכלל מעשה כשפים ... ולא תחשדני שאני מכחיש מציאות השדים כי אני מאמין בכל דברי חז"ל אפילו שיחה קלה שלהם כ"ש שהכתובים פשטיהם מורים על מציאתם ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים וגו'."

ב. הקדוש ברוך הוא מניח תפילין

10. חידושי הרשב"א ברכות, דף ו': "ולענין מה שאמרו הקדוש ברוך הוא מניח תפילין, פי' רב האי גאון ז"ל זה לשונו הכי פירשו רבנן שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר תפילין והנחת תפילין ולימדו במראית העין כדרך שלמדו מעשה המשכן שנאמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ככל אשר אתה מראה בהר, וכן לענין מה שאמרו שנתעטף הקדוש ב"ה כשליח צבור שיורד לפני התיבה ולמד את משה בפרשת ויעבור ה' על פניו ויקרא וכן הוא אומר אני אעביר כל טובי על פניך וגו' ועל אותה שעה אמרו [ז' א'] מנין שהקב"ה מתפלל והלא בתורה פירש כי כן אמר ה' אל רחום וחנון, וקאמר משה אתה הראתנו לומר שלש עשרה מדות שנאמר כאשר דברת לאמר, וכן אמר יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי ללמדנו לומר יהי רצון שיכבשו רחמיק את כעסך, עד כאן לשון רב האי גאון ז"ל ומיהו מאי דקאמרי תפלי דקודשא בריך הוא מאי כתיב בהו, קשיא טובא לפירוש זה בעיני, ויש לשאר החכמים ענין אחר נעלם בזה והאלהים יראנו איזה הדרך ישכון אור".

11. מהר"ל, באר הגולה, באר ד' פרק ו': "בפרק קמא דברכות (ו א), אמר רבי אבין אמר רבי יצחק, מנין שהקב"ה מניח תפילין ... והתמיה להם בזה, כי למה צריך אל תפילין. ועם שהדברים האלו עמוקים ודברים נוראים, מכל מקום לדעת כל עמי הארץ עד היכן משלחים ידם, לכך נגלה כמו אצבע, ונכסה מה דאפשר. דע כי במאמר הזה באו להודיע ההפרש שיש בין ישראל לשאר האומות. וראוי לך לדעת כי כל הנבראים נבראו לכבודו יתברך, וכמו שתקנו חכמים (כתובות ח א) 'שהכל ברא לכבודו יתברך'. וכמו שאמרו עוד (יומא לח א) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא ברא אלא לכבודו. וביאור ענין זה, שהנמצאים כולם הם לכבודו יתברך. ויש מהם כבוד אל השם יתברך ביותר. ודבר שהוא כבודו נקרא 'לבוש' של הקדוש ברוך הוא ... אמנם הכבוד והפאר שיש לו מן ישראל, הוא גם כן תכשיט כבוד אל השם יתברך, ואינו כמו הכבוד משאר הנמצאים, רק הפרש יש, כי כמו החלוק שיש בין המלבוש ובין התפילין. כי המלבוש הוא כבודו של בעל המלבוש, והמלבוש נבדל מבעל המלבוש, אבל התפילין הם כבוד ופאר דבוק בו בעצמו, והם תכשיט שלו ... וענין התפילין האלו, שהם על הראש ועל הזרוע, כי מצד ב' דברים הכבוד אל ה' יתברך מן ישראל. האחד, מצד מהות האומה בעצמה, כי מהות שלהם ביותר משובח, שהם עם אחד. וכל התוארים שהם תוארים משובחים לישראל, ומצד תפארת מהותם, הם כבוד אל השם יתברך, והוא התפילין דמארי עלמא. הב', מצד שהוציא אותם אל פעל המציאות, כי המהות ענין בפני עצמו. ולפיכך מצד מהותם, אשר יש להם מהות משובח ומפואר, יש כבוד אל השם יתברך אל חכמת הפועל, לכך יש מישראל פאר וכבוד לחכמת השם יתברך ...

וכדי שתדע ענין התפילין האלו, והם הכבוד שיש לו מן הנמצאים. דע, כי התפילין אשר המצוה הזאת נתן השם יתברך לישראל (דברים ו, ח), הוא מפני שיש בישראל מעלה מיוחדת מצד שהוא יתברך שמו נקרא עליהם. והוא יתברך יחיד באלקותו, כמו שכתוב בתפילין (מנחות לד ב) "שמע ישראל וגו'" (דברים ו, ד). והוא כל יכול, כדכתיב יציאת מצרים בתפילין, המורה על יכולתו. ושלימות מעלת הקדוש ברוך הוא היא תפארת לבנים, כדכתיב (משלי יז, ו) "עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם", שהבנים מתפארים במעלת אבותם. ונקראו 'פארי', כי ראוי שיהיו ישראל מתפארים ומתרוממים במעלת וברוממות השם יתברך ... הרי לך מצות תפילין של ישראל במה שהבנים מתפארים שאביהם שבשמים מתיחס להם, ונקרא שמו עליהם, והוא תפארתם והוא תהלתם, וכמו שכתוב (משלי יז, ו) "ותפארת בנים אבותם". וכך תפילין דמארי עלמא, (שם) "עטרת זקנים בני בנים", שהאב מתעטר בבנים, כאשר הבנים יש להם שבח ... וכאשר תבין ענין התפילין האלו, תבין ותדע היתר השאלה הגדולה ששאלו למה ברא השם יתברך את הנבראים כלם ... ונתבאר לך דברים גדולים ונוראים. אמנם יש עוד דברים עמוקים מאוד מאוד, ואין כאן צורך יותר".

12. שפת אמת, בא תר"נ: "וכמו שאדם מניח תפילין למטה ורוצה לצאת משיעבוד הגוף ולכנוס לקבלת מלכות שמים. כמו כן השורש בשמים מוציא נשמתו ונפשו מסט"א ומתקשר אל הקדושה. ורמזו חז"ל בתפילין דמרי עלמא ע"ש פ"ק דברכות. והרמז כנ"ל כאשר בניי מניחין תפילין למטה בעוה"ז ופורקין מעצמם עול סט"א ומקבלין עליהם עול מלכותו ית"ש. כן כביכול הקדוש ברוך הוא מניח תפילין וקושר את בניי אליו. ופורק מעליהם עול סט"א. לכן בתפילין דמרי עלמא ג"כ ב' פרשיות לשבחן של ישראל מי כעמך ישראל. מי גוי גדול כו'. וב' פרשיות להצילם מסט"א. או הנסה אלקים. עם נושע בה' כו'. ובשבת קודש אחז"ל שא"צ תפילין שהם עצמם אות. כי שבתות וי"ט הם בעצמם זכר ליצ"מ ונתעורר בהם גאולת

מצרים בלי עובדא. ויכולין לעשות כולו תורה. שהנשמה היורדת בש"ק היא חירות משיעבוד הסט"א דלית לון שליטה בש"ק ומתעברין מינה כו'".

13. תורת המגיד ממעזריטש, ליקוטים על הש"ס: "והנה מורי זללה"ה אמר פי' מה שאמרו חז"ל הקדוש ברוך הוא מניח תפילין [ו ב], הענין הוא למשל האב כשיש לו תענוג כשבנו הולך בדרך הישר ונתרחבו המוחין של האב, כך כביכול כשישראל עושין רצונו, מעבודתן יש לו תענוג גדול כנודע, ונקרא מוחין והן הן התפילין, והבן".

ג. מקום קבוע לתפילה

14. שולחן ערוך אורח חיים, צ"ח ד': "התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך לזיזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים; ומעומד, דומיא דעבודה; קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לכלי; וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה".

15. פסקי תשובות, אורח חיים צ': "וגם שינוי מקום יסובב טירדא לאדם לכל מראה עיניו אשר יראה מחדש, ויופרע כוונת תפלתו".

16. צ"ח ברכות, דף ו': "שם הי חסיד הי עניו. ויש לדקדק מה ענוה שייך בזה שקובע מקום לתפלתו, ואם יש בו טרחה שצריך לילך למקום ההוא שייך לקרותו צדיק או חסיד, אבל ענוה לכאורה לא שייך בזה. ונראה דעיקר טעמא של קביעת המקום לפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה, ושוב כשמתפלל פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שתקובל תפלתו".

17. דגל מחנה אפרים, וישב: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לז, א). יש לפרש בזה כי ידוע במקום שיש השראת השכינה שם אף שאחר כך נסתלק נשאר רושם הקדושה לעולם והוא שאמר הכתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו היינו באותו ארץ שהיה אביו עושה שם יחודים".

18. פסקי תשובות, שם: "ובכתבי האר"י ז"ל הביא משל נאה למלך שרוצה ללכוד חומת העיר וכו' לוקח קנה השריפה ויורה כמה פעמים במקום אחד עד שינקב החומה, אבל אם טיפש ויורה פעם כאן ופעם כאן החומה נשארת שלימה, כך מיום שחרב ביהמ"ק נעשה הפסק חומת ברזל בינינו לאבינו שבשמים, והתפלה כקנה שריפה".

ד. תניא אמר רבי ישמעאל

19. יוסי גרין: "עבורי באופן אישי, השם הזה עורר את תחילתו של מסע אל תוך עולם חדש של מוסיקה יהודית ככלי הניתן להגדרה, לפירוש ולשיתוף המסרים החבויים בו הכלולים במקורותינו הקדושים שנגלו לאורך הדורות. איני יודע מה היה בדיוק באותו ערב גורלי לפני שנים רבות, שגרם לי לעבור לפסנתר כאשר נתקלתי לראשונה בסיפור ששינה את חיי, מה שהיום קרוי במילים קצרות "סיפורו של 'תניא'". אבל מה שאני כן זוכר הוא שבאחד מהערבים, כאשר הייתי בשנת ה-27 לחיי, בעודי לומד בגמרא במסכת ברכות דף ז' עמוד א', הייתי לגמרי שקוע בתוך השתלשלותו של סיפור פשוט לכאורה, והסיפור שינה את חיי ... כמובן, חייבים להיות, ובהחלט יש, כל מיני הסברים שונים לגבי המשמעות של הבקשה הזו ("ברכני") אבל אנו לומדים כבר מגיל צעיר מאוד ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו". בשבילי, זה שינה הכל. פתאום נהייתי מודע לתמונה שמעולם לא שקלתי כאפשרות, תמונה שנגעה לי בלב, שהפכה את דעותיי. ברכתו של הכהן הגדול ותגובתו של רבש"ע, כמו עדיין מהדהדות בראשי בקול רם, כל-כך הרבה שנים אחרי ... "שיגולו רחמיק על מדותיך"! לכל אחד יש רעיון מה הייתה כוונת הברכה הזו: צדיק גוזר... המתקת הדינים... אבל מה שאותי טלטל לגמרי באותו הערב, הייתה הבקשה של ריבונו של עולם לברכה מהכהן הגדול שלו, וכך גם בהסכמתו בהשלמת הברכה, כאשר ה' כביכול הנהן לו בראשו, כמו שמספר רבי ישמעאל בן אלישע. אני זוכר שישבתי על-יד הפסנתר אל תוך הלילה כשדמעות חמות זולגות על פניי, ואני חוזר שוב ושוב על מילים קדושות אלה בעודי מנגן את המנגינה החדשה שוב ושוב, ואני בטוח שגיליתי אוצר שישנה כל-כך הרבה וירגש את כל שומעיו. ריבונו של עולם בעצמו מבקש ברכה מאחד מכוהניו".

20. שו"ת רב פעלים, או"ח א' ה': "מעשה באחד שנתעכב ולא התפלל מנחה עד קרוב לסוף זמנה, ושיער בדעתו אם יתפלל עתה מנחה לא יוכל לגמור אותה כולה בזמנה, כי בודאי כשיגיע באמצע תפילת העמידה יושלם זמנה, ויצטרך לגמור התפילה אחר זמנה, ונסתפק השואל אי שרי ליה להתפלל בכהאי גוונא, אף על פי שהוא יודע שמוכרח לגמור התפילה אחר הזמן, או"ד כיון שאינו יכול להתפלל כל התפילה כולה בזמנה לא יתפלל עתה ... וספק זה ששאל השואל, הנה פעם אחד בדידי הוה עובדא, ששיערתי באמצע העמידה ודאי יעבור זמן בין השמשות כולו, ואמרתי לעיין בזה בס"ד.

תשובה: ... לכאורה נ"ל בס"ד להביא ראיה לנ"ד ממ"ש בירושלמי דמגילה פ"ד הלכה ד', תניא אין פורסין את שמע פחות מעשרה, התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומר ... והנה מוכרחים אנו לומר, דלא התירו לגמור אלא דוקא בהיכא דלא ידעו מקודם שיצאו מקצתם באמצע שאין עשרה עד הסוף, ולהכי הותר להם לגמור דחשיב בדיעבד, אבל אם מתחלה ידעו דמקצתן מוכרחים לצאת באמצע, אסור להתחיל ... ולפ"ז בנ"ד נמי י"ל כיון שזה יודע שא"א לגמור התפילה אלא אחר שיעבור זמנה, אין לו להתפלל עתה, אלא אם הוא היה אנוס בדבר ימתין עד חשיכה, ויתפלל ערבית שמים ... ועל כן לדינא כל היכא דידע שלא יגמור התפילה קודם שיעבור הזמן, אסור לו להתפלל, אלא ימתין עד אחר שיגיע זמן תפלת ערבית ויתפלל שמים, אם הוא היה אנוס בדבר זה".

21. שו"ת מנחת יצחק, ד' מ"ח: "ראיתי שיחה ואמירה נאה, שמספרים, שהי' בין הגאונים מוהר"י מקוטנא ז"ל, וחתנו בעל נפש חיה ז"ל, עם הגה"צ בעל אבני נזר ז"ל כשנפגשו ביחד. דבעל הנפש חי' פתח ואמר, אומרים בשם הבעש"ט ז"ל, שנמצא בתוס', שאם מתחילים להתפלל בזמנו, אעפ"י שנמשכת התפילה עד אחר זמן תפילה, אין בכך כלום. וע"ז השיב הגמוהר"י ז"ל, גם אני שמעתי כן, אבל אינו יודע היכן התוס'. ובעל אבני נזר חשב קצת, ואמר כן היא!".

22. ברכות, דף ז': "דתניא: ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? – רגע ... מלמד, שהיה יודע בלעם לכונן אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה".

23. תוספות שם: "ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן".

24. שו"ת מנחת יצחק, שם: "ובעל אבני נזר חשב קצת, ואמר כן היא, שעל מה שאיתא בש"ס (ברכות ז' ע"א), וכמה זעמו רגע, הקשו התוס' מה הי' יכול לומר בלעם בשעת רגע, וי"ל כלם, אי"נ מאחר שהי' מתחיל קללתו באותו שעה, הי' מזיק, אפילו לאחר מכן עיין שם, וכיון שמדה טובה מרובה, גם בתפילה אם מתחילים בזמנו, אעפ"י שגומרים אח"כ, אין בכך כלום, ע"כ דברי הספור"י¹.

25. שערי תשובה על שולחן ערוך אורח חיים, נ"ב ס"ק א': "מי שדרכו להתפלל במתון ובכוונה ואף שבא בתחלת התפילה אין יכול להתפלל בשוה לא יועיל להתפלל עמהם יחד כיון שהוא מתנהל לאט ובמתון ואם יתפלל עמהם בשוה יפסיד הכוונה מותר לו להתפלל על הסדר ויראה לכונן שברכו וקדושה יאמר עמהם בין הפרקים ולא יעמוד באמצע הפרק וכל לבבות דורש ה' "

26. שו"ת מנחת יצחק, שם: "עיין בשערי תשובה, ולי נראה להוסיף, שנחשב כמתפלל עמהם יחד, מבי' וגו' טעמי: (א') דעכ"פ התפלל קצת תפילתו ביחד עם הצבור, (ב') דגם מה שמתפלל בעת חזרת הש"צ, י"ל דנחשב לתפילה בצבור. (ג') עפ"מ שראיתי שיחה ואמירה נאה ... ואני מסתפק מאד, באמיתות הספור, שאינו כן לפי ההלכה, דהיכא דידע שבאמצע התפילה יעבור הזמן, לא יתחיל, ויתפלל אח"כ בתפילה שאחרי', שמים לתשלומין עיין שם, אבל בכל זה חזי לאצטרופי, בענין תפילה בצבור, לומר כיון שהי' מתחיל עמהם, אעפ"י שגומר אח"כ, נחשב כמו הכל תפילה בצבור".

¹ והוסיף שם בהערה: "שוב ראיתי בספר ארץ צבי (סי' קכ"א), שהביא בשם היהודי הק' מפשיסחא זצ"ל, שהגיד לימוד זכות, על המתחיל להתפלל בזמן תפילה, אף שנמשך אחר הזמן, חשוב כאלו התפלל כל התפילה בזמנה, מדברי התוס' (ברכות ז' ד"ה שאלמלי), דאם התחיל לקלל באותו רגע, אף שגמר אח"כ, מזיק, וכש"כ במדה טובה מרובה, דאם התחיל להתפלל בזמן תפילה, וגמר אח"כ, דחשיב כאלו התפלל כל השמ"ע בזמנה עדת"ק עיין שם, - ובודאי כוונתו הי', ללמד זכות על העושה כן מחמת חולשה וכיב"ז, וכמו שראיתי מביאים מספר שלחן הטהור להגה"ק מוהריא"י ז"ל מקומארנא (חלק א' סי' ק"ט), שכתב שם, שצריך להיות זהיר להתפלל תפילת י"ח בלחש וחזרת הש"ץ לפני עבור הארבע שעות, אבל אם איש חלש אתה, וצריך לך כמה הכנות וכו', עכ"פ תהי' זהיר וזריז שתלך לביהכ"נ, שיהי' אמירת קדיש קודם הודו, לפני שעה עשר, (ולשיטתו בזה, שמביא במק"א את השיטות להלכה, שהארבע שעות שהם שליש היום, אינם שעות זמניות), ואז כשהשכינה באה בזמן תפילה, להקדים ולשחר אותך, אז לא ילך האור הזה עד אחר התפילה".